

Міністерство освіти і науки України
Національний університет водного господарства та
природокористування

Навчально-науковий інститут права
Кафедра правоохоронної діяльності та спеціальних юридичних
дисциплін

07-01-129М

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ
до практичних завдань та самостійної роботи
з навчальної дисципліни
«ЮРИДИЧНА РИТОРИКА»

для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
за освітньо-професійною програмою «Право»
спеціальності 081 «Право»
денної та заочної форми навчання

Рекомендовано
науково-методичною радою з якості
Навчально-наукового інституту права
Протокол № 8 від 19.03.2024 р.

Рівне – 2024

Методичні вказівки до практичних завдань та самостійної роботи з навчальної дисципліни «Юридична риторика» для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня за освітньо-професійною програмою «Право» спеціальності 081 «Право» денної та заочної форми навчання. [Електронне видання] / Якимчук М. Ю. – Рівне : НУВГП, 2024. – 32 с.

Укладач: Якимчук М. Ю., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри правоохоронної діяльності та спеціальних юридичних дисциплін.

Відповідальний за випуск: Пасічнюк В. Б., старший викладач, в.о завідувача кафедри правоохоронної діяльності та спеціальних юридичних дисциплін.

Керівник групи забезпечення спеціальності 081 «Право»

Міщук І. В.

ЗМІСТ

Передмова	3
1. Опис навчальної дисципліни та її структура	5
1.1. Опис навчальної дисципліни	5
1.2. Тематика практичних занять	6
1.3. Контрольні заходи та засоби діагностики	6
1.4. Критерії та шкала оцінювання	7
2. Плани практичних занять	9
3. Самостійна робота студентів	28
4. Рекомендована література	29

© М. Ю. Якимчук, 2024

© НУВГП, 2024

ПЕРЕДМОВА

Якщо хто вирішив оволодіти красномовством по-справжньому, він повинен бути людиною справедливою і тямущою у справах справедливості

Платон

Зміни в сучасному суспільстві вимагають від кожного спеціаліста не лише фахових компетентностей, але й ефективно висловлювати свої думки, уміти конкретно й доступно комунікувати з клієнтами, колегами тощо. Для юриста важливо впливати на аудиторію, критично мислити, аргументувати свої думки, грамотно вибудовувати виступ, переконливо вести дискусію, вирізнятися загальною культурою, корпоративною етикою, організаторськими здібностями тощо.

У сучасній правовій системі освіти ОК «Юридична риторика» займає вагоме місце, бо окрім ґрунтовних знань у галузі права, формує в майбутнього юриста риторичні компетентності. «Промова, яка турбується про істину, повинна бути простою і не мудровоною», влучно зазначив Сенека.

ОК «Юридична риторика» поєднує теоретичний підхід до розуміння ораторських прийомів і практичних навиків, які здобувачі вищої освіти зможуть застосовувати у своїй професії, адже будь-який вид юридичної діяльності не може існувати без комунікативних компетентностей та вмій впливати на співрозмовника. Фахівці галузі права щодня спілкуються з різними категоріями людей (за віком, інтересами, соціальним станом, інтелектом тощо), тому їм потрібно володіти вміннями ораторського мистецтва.

Вивчення ОК «Юридична риторика» надає здобувачам вищої освіти необхідні комунікативно-риторичні компетентності, які є важливим компонентом їхньої професійної підготовки, зокрема

- *ефективна комунікація*: удосконалення навичок публічного виступу, переконливої аргументації та ін.;

• *участь у дебатах*: ефективно висловлювати свої думки, розв'язувати правові питання, уміння аргументувати, структурувати інформацію та ефективно проводити судові дебати;

• *професійний розвиток*: розвинені риторичні навички допоможуть стати затребуваним спеціалістом галузі «Право» на ринку праці;

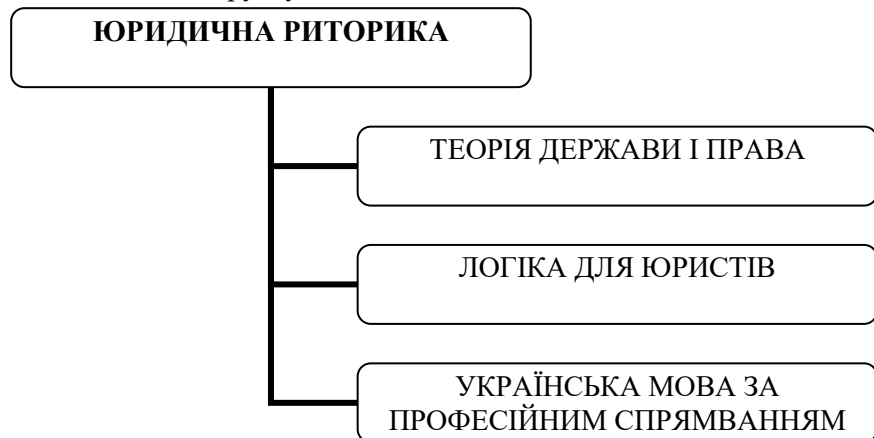
• *підготовка до судової практики*: навички переконливого висловлювання та ефективної комунікації – є складовими успіху в судових засіданнях;

• *саморозвиток*: розуміння ораторських прийомів сприяє індивідуальному розвитку, формує самовпевненість.

Саме тому риторика як теорія красномовства відіграє неабияку роль у фаховій самореалізації юриста.

Пропоновані методичні вказівки допоможуть здобувачам вищої освіти зорієнтуватися під час підготовки до практичних занять, а також і організувати самостійну роботу.

Взаємозв'язки навчальної дисципліни «Юридична риторика» з іншими дисциплінами навчального плану, які передують її вивченню та які ґрунтуються на її вивченні, подано на схемі.

Отже, вивчення ОК «Юридична риторика» не лише збагатить здобувачів вищої освіти комунікативно-риторичними компетентностями, але й стане важливою ланкою в їхній успішній юридичній кар'єрі.

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ ТА ЇЇ СТРУКТУРА

1.1 Опис навчальної дисципліни

Мета дисципліни – формування комунікативно компетентного фахівця в галузі права, який володіє не лише теоретичними знаннями, але й уміє ефективно спілкуватися у нестандартних юридичних ситуаціях, володіє інноваційними технологіями публічного мовлення, комунікативного впливу.

Завдання навчальної дисципліни визначаються її комунікативно риторичним значенням у процесі підготовки майбутніх юристів, а саме:

- аналізувати правові тексти;
- готувати і проводити публічні виступи;
- ефективно дискутувати;
- переконливо комунікувати тощо.

Здобувачі вищої освіти у процесі вивчення ОК «Юридична риторика» повинні **знати**:

- зміст основних понять, законів та видів риторики;
- основні види ораторського мистецтва;
- основи ефективної комунікації;
- особливості мовного впливу;
- загальні поняття комунікативної культури, етики юриста.

Після вивчення ОК «Юридична риторика» здобувачі вищої освіти повинні **уміти**:

- правильно будувати і виголошувати промови в суді;
- застосовувати прийоми ефективної аргументації і мовного впливу;
- вміло застосовувати вербальні і невербальні засоби спілкування;
- ефективно аналізувати аудиторію та слухачів;
- демонструвати культуру ведення суперечки;
- аналізувати юридичні тексти;

- виявляти юридичні конфлікти, вміти уникати їх;
- презентувати свої думки перед аудиторією тощо.

1.2 Тематика практичних занять

№	Назва теми
Модуль 1	
<i>Риторичні компетентності юриста</i>	
1	Особливості ораторського мистецтва у професії юриста
2	Мовлення як вид усної діяльності юриста
3	Мовлення як вид усної діяльності юриста
4	Зовнішня культура юриста
5	Особливості культури мовлення юриста
6	Особливості культури мовлення юриста
Модуль 2	
<i>Юридична риторика як технологія переконливої комунікації</i>	
7	Юридична риторика як наука фахового успіху
8	Полеміка в діяльності юриста
9	Судові дебати: комунікативний аспект
10	Промова державного обвинувача
11	Захисна промова

1.3 Контрольні заходи та засоби діагностики

Поточний контроль знань студентів з освітньої компоненти проводиться за формами:

- оцінювання роботи студентів на лекціях;
- усного опитування на практичних заняттях, участь в обговоренні проблемних питань, оцінки розв'язування ситуаційних завдань, письмових робіт;
- виконання поточних контрольних робіт за темами змістових модулів.

1.4. Критерії та шкала оцінювання

Основними критеріями, що характеризують рівень компетентності здобувача вищої освіти при оцінюванні результатів поточного контролю з ОК «Юридична риторика» є:

- повнота і вчасність виконання всіх видів навчальної роботи, передбачених робочою програмою навчальної дисципліни;
- глибина і характер знань навчального матеріалу за змістом навчальної дисципліни, що міститься в основних та додаткових рекомендованих літературних джерелах;
- вміння аналізувати явища, що вивчаються у їх взаємозв'язку і розвитку;
- характер відповідей на поставленні питання (чіткість, логічність, лаконічність, послідовність тощо);
- вміння застосовувати теоретичні положення під час виголошення промов;
- вміння аналізувати публічні виступи.

Оцінювання результатів поточного контролю проводиться у розрахунку від 0 до 60 балів. Основними методами оцінювання є:

- аналіз усних відповідей;
- виконання практичних завдань.

Оцінювання виконання завдань здійснюється за такими критеріями (у % від кількості балів, виділених на завдання із заокругленими до цілого числа):

0% - завдання не виконано;

40% - завдання виконано частково, висновки не аргументовані і не конкретні;

60% - завдання виконано повністю, висновки містять окремі недоліки, судження здобувача вищої освіти не достатньо аргументовані;

80% - завдання виконано повністю і вчасно, проте містить окремі несуттєві недоліки несистемного характеру;

100% - завдання виконано правильно, вчасно і без зауважень.

Шкала оцінювання

Кількість набраних балів студентом	Оцінка за національною шкалою
90-100 балів	Відмінно
82-89 балів	Добре
74-81 балів	
64-73 балів	Задовільно
60-63 балів	
35-59 балів	Незадовільно з можливістю повторного складання
1-34 балів	Незадовільно з обов'язковим повторним вивченням курсу

2. ПЛАНИ ПРАКТИЧНИХ ЗАВДАНЬ

МОДУЛЬ І

Змістовий модуль 1

Риторичні компетентності юриста

Тема 1. Особливості ораторського мистецтва у професії юриста

Оратором є лише той, хто в змозі говорити з кожного питання гарно, вишукано і переконливо, відповідно до важливості предметів, на користь часові і для задоволення слухачів

Тацит

Компетенції:

- усвідомити значення риторики для становлення фахівця в галузі права;
- визначити зв'язок риторики з іншими науками;
- виробити вміння зацікавити співрозмовника;

План

1. Мотиваційна складова курсу.
2. Основні складові ораторського мистецтва.
3. Класична риторика: поняття, компоненти.
4. Види (жанри) ораторського мистецтва.
5. Загальні поняття риторичних законів.

Методичні поради. Відповідно до плану практичного заняття, опрацювавши рекомендовану літературу, сформулюйте відповіді на запитання.

Питання для самоконтролю

1. У чому особливість риторики в професійній діяльності юриста?
2. Чим цінна риторика у повсякденному житті людини?
3. Які складові «риторичної формули»?
4. У чому суть інтеграційних процесів риторики?

5. Поясніть, як ви розумієте такі поняття класичної риторики, як *логос, етос, пафос, топос*.

6. Поміркуйте, у чому важливість закону ефективної комунікації?

7. Розкрийте суть закону моделювання аудиторії?

8. Як Ви вважаєте, чому концептуальний закон є базовим у риториці?

9. Чи погоджуєтеся з думкою, що коли у юриста відсутнє аналітичне мислення, то він не юрист? (Відповідь аргументуйте з погляду системно-аналітичного закону)

10. Складовими тактичного закону є аргументація і активізація мислення. У чому особливість цього закону для юриста?.

Завдання до теми:

1). Прочитайте вислови і прокоментуйте їх. Випишіть із збірника афоризмів чи крилатих виразів 5-8 висловлювань видатних людей про риторичне (ораторське) мистецтво. Запам'ятайте їх.

1. Оратор є красномовним тільки тоді, коли здається всім, що він говорить правду (*Квінтіліан*).

2. Оратор повинен вичерпати тему, а не терпіння слухачів (*Уїнстон Черчилль*).

3. Уміння невимушено зронити фразу – один із найважливіших секретів красномовства (*С. Шамфор*).

4. Гонористість – найбільша перешкода істинному красномовству (*К. Гільті*).

5. Що таке дар слова? Красномовність? У мене є вона, тому що в мене є тепла душа і переконання (*Т. Грановський*).

2) ***Творче завдання.*** Створити портфоліо майбутнього юриста (з подальшою презентацією перед аудиторією).

3) ***Творче завдання.*** Підготувати виступ за однією з тем:

1. Особливість риторичного вчення Сократа для юриста..

2. Комунікативна складова професії юриста: особливості, проблеми..

3. Розвиток ораторського мистецтва майбутнього юриста.

4. Теорії мовних актів Джона Остіна й Джона Сьорля

5. Риторична діяльність Феофана Прокоповича.

Література: 1, 5, 8, 9, 12, 14, 34, 36, 37.

Тема 2, 3. Мовлення як вид усної діяльності юриста

*Кращою похвалою для оратора буде,
якщо кожен, хто чує його мову, скаже собі:
Але ж я сам так думав, він тільки висловив те,
що я відчував*
Віолі де Дюк

Компетенції:

- розвивати навички культури публічного мовлення;
- сформувати вміння переконливо висловлювати свої думки в усній і письмовій формі;
- виробити вміння і навички ефективної комунікації;
- ефективно працювати в команді, співпрацювати задля досягнення спільної мети.

План

1. Мова і мовлення.
2. Поняття усного і писемного мовлення.
3. Основні характеристики публічного виступу.
4. Майстерність виступу.
5. Складові підготовки до успішного виступу.
6. Характеристика видів комунікації.
7. Особливості професійного спілкування юриста.
8. Функції спілкування юриста.
9. Вплив публічного мовлення на поведінку людини, його значення в юридичній діяльності.

Методичні поради. Відповідно до плану практичного заняття, опрацювавши рекомендовану літературу, дайте відповіді на запитання та підготуйте правове есе.

Питання для самоконтролю

1. Охарактеризуйте публічне мовлення.

2. Як впливає публічне мовлення на поведінку майбутнього юриста?
3. Охарактеризуйте ознаки публічних виступів.
4. Які, на вашу думку, компетентності є важливими для юриста? Аргументуйте свою відповідь.
5. Чи погоджуєтеся із твердженням, що науковість і аргументація – основні складові академічного красномовства?
6. Як ви розумієте поняття «ефективна комунікація»? Свою відповідь продемонструйте моделюванням ситуації.
7. Чи варто юристу значну увагу приділяти комунікативним компетентностям?
8. Проаналізуйте, як ви готуєтеся до публічного виступу?
9. Як, на Вашу думку, впливає мовлення на поведінку людини?
10. Змодельуйте професійну комунікативну ситуацію, щоб продемонструвати (охарактеризувати) особливості юридичного спілкування.

Завдання до теми:

1). *Проаналізуйте мовну компетентність одногрупників на семінарських (практичних) заняттях (під час виступу в дискусії, відповіді на запитання тощо) за такими показниками:*

Показники культури мовлення	Оцінка (бали)	Мовленнєві помилки
<i>Лексичні показники</i>		
Тавтологія		
Точність, доступність слова		
<i>Граматичні показники</i>		
Нормативність слововживання		
Правильність побудови речення		
Комунікативна спрямованість		
<i>Фонетичні показники</i>		
Правильність наголосу й вимови		
Виразність		

Інтонаційність		
Чіткість дикції		
Середня оцінка (середній бал) рівня		

Примітка: оцінювання за п'ятибальною шкалою, де 5 – високий рівень, 4 – достатній, 3 – середній, 2 – початковий.

Зробіть висновки, які проблеми мовної компетентності у майбутніх юристів. Сформулюйте алгоритм рекомендацій щодо їх усунення і запишіть їх у зошит.

2). Підготуйте виступ, у якому проаналізуйте проблеми свого фаху, використовуючи логічну аргументацію.

3) Підготуйте усний виступ (на вибір) про один з видів красномовства та сфери його застосування, використовуючи наочність (презентація, відеоприклади: фрагменти виступу політика, телевізійної програми, фільму тощо).

3). **Творче завдання:**

3.1. Моделюємо ситуацію: вас запросили у заклад загальної середньої освіти, прорекламувати ННПП (мотивувати старшокласників вступати до НУВГП). Підготуйте виступ у групі (час – 10 хв.) і презентуйте його перед аудиторією (час – до 5 хв.).

3.2. Перегляньте відео «Як підготуватися до публічних виступів. Дієві поради від Альони Юдіної» URL: <https://www.youtube.com/watch?v=DSQE0DZ7EFc> Сформулюйте власні поради, як якісно підготуватися до публічного виступу (створити колаж, схему тощо).

3.3. Опрацюйте наукову статтю за темою практичного заняття, проаналізуйте її, зробіть власні висновки

Література: 1, 5, 8, 9, 16, 33, 36, 37.

Тема 4. Зовнішня культура юриста

*Охайність щодо тіла — те саме,
що порядність щодо моралі*

Ф. Бекон

Компетенції:

- навчитися готувати та виголошувати публічні виступи;
- розвивати творчі здібності;
- виробити вміння там-менеджменту;
- навчитися говорити, аналізуючи невербальні засоби комунікації;
- контролювати емоції під час непередбачуваної (стресової) ситуації;
- виробити вміння виголошувати промову.

План

1. Основні критерії зовнішньої культури юриста.
2. Невербальна риторика як система знаків.
3. Складові невербальної комунікації.
4. Жести, міміка неправди

Методичні поради. Відповідно до плану практичного заняття, опрацювавши рекомендовану літературу, дайте відповіді на запитання, підготуйте виступ на запропоновану тему.

Питання для самоконтролю

1. Запропонуйте власні кроки щодо поборення страху виступу перед аудиторією.
2. Сформуйте образ доповідача, який володіє ораторськими здібностями: поведінка, зовнішній вигляд, манера виступу, погляди, пози та жести.
3. Як ви вважаєте, голос, темп та інтонація впливають на якість публічного виступу? Наведіть приклади.
4. Від чого залежить публічне мовлення? Поясніть.
5. Чи потрібно контролювати невербальну комунікацію під час спілкування з колегами, клієнтами, роботодавцем?
6. Як невербальна комунікація може допомогти юристу встановити довіру з клієнтом?
7. Як технології можуть допомогти юристам краще зрозуміти невербальні сигнали?

8. Як юристи можуть уникнути онлайн-шахрайства та маніпулювання, пов'язаних з невербальною комунікацією?

Завдання до теми:

1). Підготувати виступ на запропоновану тему (або самостійно обрати тему) для дослідження з подальшою презентацією перед аудиторією:

1.1. Секрети жестів юриста.

1.2. Невербальні засоби мовлення у професії юриста: психолого-комунікативний аспект.

1.3. Невербальні сигнали як основа передач необхідної інформації юристу.

1.4. Використання технологій для аналізу невербальної комунікації юриста.

2). Творче завдання:

2.1. Перегляньте відеолекцію Енн Кадді «Мова тіла змінює вас». URL: <https://www.youtube.com/watch?v=iarmEhvaBzQ> Проаналізуйте відео. Висловіть свою думку, щодо позиції, чи змінює мова тіла особисто вас. Чи корисні поради соціального психолога для всебічного розвитку юриста?

2.2. Проаналізуйте погляди агента ФБР Джона Наварро URL: <https://www.youtube.com/watch?v=GJh0YfAzLzU> («Міфи про мову тіла»). Чи змінилася у вас думка, щодо ефективності знань про мову тіла? На що звертаєте увагу під час спілкування з малознайомими людьми?

2.3. Прослухайте онлайн-лекцію «Культура емоцій» URL: <https://www.youtube.com/watch?v=IBfuf4D2Puw> Яким рівнем емоційного самоконтролю володієте ви? Чи необхідні знання про культуру емоцій юристу?

Література: 1, 5, 8, 9, 15, 30, 36, 37.

Тема 5, 6. Особливості культури мовлення юриста

Кордони моєї мови означають кордони мого світу

Людвіг Відгенштайн

Компетенції:

- розвивати базові навички публічного виступу;
- формувати вміння налагоджувати контакт з аудиторією;
- розвивати ерудованість, логічне мислення;
- виробити вміння правильно застосовувати мовні засоби в різних непередбачуваних ситуаціях (етика мовлення).

План

1. Основні аспекти культури мовлення юриста
2. Складові культури мовлення
3. Правила культури спілкування (за І.Томаном)
4. Принципи культури мовлення правника
5. Мовленнєвий етикет як основний чинник професійної культури юриста

Методичні поради. Відповідно до плану практичного заняття, опрацювавши рекомендовану літературу, дайте відповіді на запитання та підготуйте виступ.

Питання для самоконтролю

1. Як ви розумієте поняття «культура мовлення юриста»?
2. Які компоненти входять до складу культури мовлення юриста?
3. Чому культура мовлення юриста є важливою?
4. Які мовні помилки найчастіше ви помічаєте в мовленні юриста?
5. Які, на вашу думку, етичні принципи повинен дотримуватися юрист у своєму мовленні?
6. Які мовні засоби юрист може використовувати для емоційного впливу на аудиторію?
7. Чи впливає якість мовлення на авторитет юриста? Обґрунтуйте свою відповідь.

8. Запропонуйте свої правила культури спілкування. Поясніть.

9. Виокреміть складові мовленнєвого етикету юриста. Продемонструйте відповідь чіткими прикладами.

10. Чи варто дотримуватися юристу принципів культури мовлення? Чи, можливо, вистачить бездоганного знання законодавства?

Завдання до теми:

1) Підготувати виступ на 5-10 хв. на одну із запропонованих тем (або здобувач освіти може самостійно обрати тему) для дослідження з подальшою презентацією перед аудиторією):

1.1. Проблемні аспекти мовленнєвої культури майбутнього юриста.

1.2. Міжнародні стандарти комунікативної культури юриста.

1.3. Особливості комунікативної культури юристів в Україні.

1.4. Особливості комунікативної культури юристів в країнах ЄС.

1.5. Професійна етика юриста.

2) Проаналізуйте кроки вдосконалення культури спілкування юриста, заповнивши таблицю:

<i>Кроки</i>	<i>Назва</i>	<i>Характеристика</i>
Крок 1	Формуємо власний імідж	
Крок 2	Пізнаємо секрети ораторського мистецтва	
Крок 3	Вчимося ставити питання	
Крок 4	Дискутуємо, а не сперечаємось	
Крок 5	Критикуємо і сприймаємо критику правильно	
Крок 6	Розпізнаємо маніпуляції у спілкуванні	
Крок 7	Використовуємо невербальні засоби спілкування ефективно	

3) Доопрацюйте таблицю «Культура мовлення під час виголошення промови»

№	Вид ораторського мистецтва	Початок промови	Кінець промови
1	Соціально-політичне		
2	Академічне		
3	Соціально-побутове		
4	Юридичне		

4) Напишіть юридичне есе на тему «Судова етика в сучасній Україні: виклики і перспективи». Презентуйте його перед аудиторією.

5) **Творче завдання:**

4.1. Змодельовати ситуацію, продемонструвавши культуру спілкування керівника і підлеглого; адвоката і клієнта. Яким аспекти мовленнєвої комунікації ви надали перевагу?

4.2. Створити колаж «Складові комунікативної культури юриста», «Особливості професійної етики адвоката» (на вибір).

Література: 1, 5, 8, 9, 10-17, 32-34, 36, 37.

Змістовий модуль 2

Тема 7. Юридична риторика як наука фахового успіху

*Оратор повинен стояти, як озброєний воїн у лаві,
вирішувати важливі справи і завжди прагнути перемоги*

Квінтіліан

Компетенції:

- поглибити знання про виникнення судової риторики;
- розвивати уміння чітко висловлювати свої думки;
- удосконалення навичок критичного мислення;
- вміння працювати у команді.

План

1. Основні поняття юридичної риторики.
2. Виникнення судової риторики.
3. Характерні особливості судової промови.
4. Етапи підготовки до судової промови та її структура.
5. Застосування риторичних прийомів у судовій промові.

Логічна обґрунтованість.

Методичні поради. Відповідно до плану практичного заняття, опрацювавши рекомендовану літературу, дайте відповіді на запитання, підготуйте промову.

Питання для самоконтролю

1. Що таке судова риторика? Охарактеризуйте її.
2. Назвіть історичні етапи розвитку юридичного красномовства. Яких видатних ораторів в історії юриспруденції ви знаєте?
3. Дослідіть, які психологічні прийоми можна використати для переконання аудиторії?
4. Як юристам використовувати красномовство в інших сферах діяльності, окрім суду?

5. Як нові технології (відеоконференції, онлайн-суди) впливають на практику юридичного красномовства?

6. Як юристам адаптувати свої ораторські навички до нових умов?

7. Які етичні принципи повинні дотримуватися юристи при виступах?

8. Яка структура судової промови?

9. Назвіть логічні та психологічні принципи побудови судової промови?

10. Як юристу тренувати свої ораторські навички?

Завдання до теми:

1). *З'ясуйте актуальність порад П.Пороховицького для судових ораторів*

❖ *Поважайте гідність осіб, які виступають у судовому процесі.*

❖ *Уникайте домислів про самого себе і про присяжних.*

❖ *Не допускайте, щоб різкість переходила у грубість, але пам'ятайте й інше: непотрібна ввічливість також може різати вухо і, гірше того, може бути смішною.*

❖ *Говоріть просто, але водночас виразно й вишукано.*

❖ *Знайте ціну словам, пам'ятайте, що одне просте слово може інколи виражати всю суть справи з точки зору звинувачення або захисту; один вдалий епітет інколи вартий цілої характеристики.*

2) *Підготуйте та виголосіть промову про видатних судових ораторів XIX – початку XX ст. (на вибір). Наприклад, П.Андрівського, А.Коні, Ф.Плевако, В.Спасовича та інші.*

3) *Опрацюйте наукову статтю за темою заняття, проаналізуйте її, зробіть власні висновки*

4) Творче завдання:

4.1. *Підготуйте кросворд, ребус на тему: «Судова промова»*

4.2. *Напишіть науково-популярне повідомлення: «Доказування у судовій промові. Секрети видатних риторів». Доберіть ілюстрації*

до нього (фото- і відеоматеріали, уривки з художніх і публіцистичних текстів).

Література: 4, 6, 7, 23-25, 35, 39.

Тема 8. Полеміка в діяльності юриста

Кінцева мета красномовства – переконувати людей

Ф. Честерфілд

Компетенції:

- з'ясувати роль та значення полеміки в судовому слідстві;
- формувати вміння застосовувати полемічний початок судового допиту;
- сформувати навички і вміння спростовувати аргументи опонентів;
- здобути знання про культуру ведення полеміки

План

1. Полеміка як форма риторики: загальна характеристика.
2. Запитання-відповіді в полеміці.
3. Особливості змагальності в судових дебатах.
4. Полемічний початок судового допиту
5. Види судового допиту (основний, повторний, додатковий) та методи проведення допиту (прямий, перехресний, шаховий)

Методичні поради. Відповідно до плану практичного заняття, опрацювавши рекомендовану літературу, дайте відповіді на запитання, підготуйте правове есе.

Питання для самоконтролю

1. Які функції виконує полеміка в діяльності юриста?
2. Як юристу уникати помилок і нечесних прийомів у полеміці?
3. Які етичні принципи повинні дотримуватися юристи в полеміці?
4. Які Ви знаєте методи проведення допиту?
5. Охарактеризуйте види судового допиту.

6. Проаналізуйте риторичні стратегії свідків.
7. Які характеристики риторичної стратегії допиту експерта?

Завдання до теми:

1) Підготуйте правове есе на одну із запропонованих тем (час – 2-3 хв.):

1.1. Характеристика запитань і відповідей у полеміці.

1.2. Види полемічних «хитроців» у полеміці. Шляхи їх нейтралізації.

1.3. Моральні засади суддівської діяльності.

1.4. Вимоги до культури спору.

2) **Творче завдання:**

Створити колаж на тему «Види та методи проведення судового допиту». Наведіть приклади.

Література: 1, 5, 8, 9, 10-17, 32-34, 36, 37.

Тема 9. Судові дебати: комунікативний аспект

Не можна бути красномовним оратором без пристрасного прагнення добра й свободи

Е.Ренан

Компетенції:

- формувати вміння виступати на судових дебатах;
- розвивати вміння комунікативної компетентності;
- виробити вміння учасника судових дебатів поважати моральні норми.

План

1. Загальна характеристика судових дебатів.
2. Етапи підготовки оратора до виступів у судових дебатах (досудовий; під час судового слідства; кінцевий (завершальний)).
3. Культура й етика судових дебатів.
4. Етика в судових дебатах.

Методичні поради. Відповідно до плану практичного заняття, опрацювавши рекомендовану літературу, дайте відповіді на запитання, підготуйте повідомлення.

Питання для самоконтролю

1. Які особливості судових дебатів як виду комунікації?
2. Як правильно організувати свою промову на кожному етапі дебатів?
3. Які види аргументів використовуються в судових дебатах?
4. Як використовувати емоційний вплив для переконання аудиторії?
5. Які невербальні засоби використовуються для посилення впливу в судових дебатах?
6. Охарактеризуйте основні функції судових дебатів.
7. Які етичні принципи повинні дотримуватися юристи в судових дебатах?
8. Як юристу вчитися на своїх помилках і вдосконалювати свої комунікативні здібності?

Завдання до теми:

1) Підготуйте та виголосіть повідомлення на одну із запропонованих тем.

1.1. Простота мови – це сила промовця.

1.2. Імпровізація під час виступу в судових дебатах. .

1.3. Судова промова: психологічний аспект.

1.4. Основні вимоги ведення судових дебатів.

2) *Творче завдання:*

Підготувати презентацію на тему «Комунікативний аспект у судових дебатах», використовуючи лише фото, фрагменти відео, схеми, таблиці тощо.

Література: 4, 6, 7, 23-25, 35, 39.

Тема 10. Промова державного обвинувача

Добре говорити – значить просто

добре думати вголос

Е. Ренан

Компетенції:

- формувати вміння правильно складати і виголошувати обвинувачувану промову;
- досліджувати поведінку опонента та його аргументи для подальшої побудови власної аргументації;

План

1. Прокурорська риторика: різновиди та структура.
2. Зміст і побудова обвинувальної промови.
3. Способи викладу фактичних обставин справи.
4. Характеристика особи підсудного.
5. Риторика прокурора у судових дебатах.
6. Репліка прокурора. Промова прокурора при відмові від обвинувачення.

Методичні поради. Відповідно до плану практичного заняття, опрацювавши рекомендовану літературу, дайте відповіді на запитання, підготуйте обвинувальні промови.

Питання для самоконтролю

1. Що таке обвинувальна промова? Який її зміст та структура?
2. Яким є оптимальний план обвинувальної промови?
3. Які ви знаєте способи викладу фактичних обставин справи? Охарактеризуйте їх.
4. Проаналізуйте заключну частину промови прокурора.
5. На які питання повинен дати відповідь прокурор, аналізуючи причини та умови, що сприяли вчиненню злочину?

Завдання до теми:

1) *Проаналізуйте вступ до промови прокурора у справі головного лікаря психіатричної лікарні, який за хабар госпіталізував до лікарні психічно здорову людину. Закінчилося це самогубством останньої.*

Шановний суд, учасники процесу! Розглядається подання про обрання запобіжного заходу громадянину Карпенку Віктору Григоровичу. Хочеться відновити в пам'яті присутніх у залі судового засідання про те, хто знаходиться на лаві підсудних. Це не просто пересічний громадянин України. Карпенко Віктор Григорович – лікар, лікар-психіатр, людина, здавалось би 17 високих моральних якостей, яка проголошувала клятву Гіппократа, де сказано: «У який би будинок я не ввійшов, зайду туди для користі хворого, уникаючи все згубне, несправедливе і навмисне». Проте чи можна це сказати про підсудного? Чи має він такі моральні якості? Це риторичне питання. Очевидно, ні.

Створіть власну вступну промову прокурора стосовно поданої справи (виконують студенти, номер яких в академічному журналі парний).

2) Охарактеризуйте подану промову прокурора. Чи сприйматиметься вона учасниками судового процесу? Аргументуйте свою відповідь прикладами.

Справа за обвинуваченням Матвійшина В.М. за ч. 1 ст. 122 КК України. При викладенні фабули справи прокурор сказав наступне: «Матвійшин Володимир Миколайович, перебуваючи у стані алкогольного сп'яніння, під час конфлікту на ґрунті особистих неприязних стосунків з Касаткіним Валерієм Валентиновичем наніс останньому декілька ударів металевим зубилом по голові та по руках, чим спричинив тілесні ушкодження у вигляді забійних ран волосяної частини голови: в тім'яній ділянці правіше середньої лінії, в тім'яній ділянці по середині лінії, в тім'яній ділянці зліва від середньої лінії, в потиличній ділянці зліва; відкритого перелому основної фаланги третього пальця правої п'ясті із ранною на тильній поверхні третього пальця правої п'ясті закритого перелому основи основної фаланги другого пальця лівої п'ясті, саден на тильній поверхні третього пальця правої п'ясті на проксимальній фаланзі в нижній третині, на тильній поверхні лівої п'ясті другого пальця, на середній фаланзі в нижній третині, які згідно з висновком судово-медичного експерта № 209 від 12 березня

2009 року відносяться до категорії середньої тяжкості тілесних ушкоджень».

Після цього перейшов до оцінки доказів у справі, навів показання декількох свідків і знову почав зачитувати ще більш детально висновки двох судовомедичних експертиз. (Збірник промов державних обвинувачів Генеральної прокуратури України за 2010 рік, арк. 21–22).

Як має прозвучати фабула цієї справи у промові прокурора? Складіть її (виконують студенти, номер яких в академічному журналі непарний).

3). Підготовка до модельного судового засідання.

Література: 1, 2, 6, 20, 35, 38.

Тема 11. Захисна промова

Говори з переконанням – слова й вплив на слухачів прийдуть самі собою

В. Гете

Компетенції:

- формувати вміння та навички складати захисні судові промови;
- досліджувати особливості захисних промов;
- побороти боязнь публічних виступів

План

1. Поняття та зміст захисної промови адвоката
2. Вступна частина захисної промови.
3. Характеристика особи підсудного.
4. Заключна частина захисної промови.
5. Репліка адвоката. Альтернатива у захисній промові.

Методичні поради. Відповідно до плану практичного заняття, опрацювавши рекомендовану літературу, дайте відповіді на запитання, підготуйте захисну промову.

Питання для самоконтролю

1. Що таке захисна промова? Охарактеризуйте її.
2. Що таке зміст захисної промови?
3. Яким, на Вашу думку, має бути захист підсудного?
4. Проаналізуйте структуру захисної промови.
5. Які фактичні обставини справи повинен висвітлювати адвокат, виступаючи із захисною промовою?

Завдання до теми:

1) *Напишіть текст захисної промови за запропонованою фабулою, підготуйтеся до її усного виголошення.*

Волошин, який систематично пиячив протягом 10 років і ображав дружину, вкотре прийшов додому п'яним. Як завжди, він почав її образити, вдарив у голову. Через систематичне знущання чоловіка у Волошиної виник стан сильного душевного хвилювання і вона вдарила його в груди ножем, яким у цей момент чистила огірок. Ніж ушкодив серце, чоловік помер. Волошину засуджено за умисне вбивство, вчинене у стані сильного душевного хвилювання. Захисник оскаржив вирок, вважаючи, що злочин вчинено в стані неосудності. (Див.: Кримінальне право України: Практикум: навч. посіб./ За ред.. С.С.Яценка. – 3-тє вид., перероб і доповн. – К.: Алерта, КНТ; Центр учбової літератури, 2010. – С.267). Підготуйте коментар захисника для представників ЗМІ щодо цієї судової справи.

2) *Напишіть науково-популярне повідомлення: «Риторична майстерність видатних адвокатів». Доберіть ілюстрації до нього (фото- і відеоматеріали, уривки з художніх і публіцистичних текстів).*

3) Творчі завдання:

- 3.1. *Створіть колаж на тему «Захисна промова».*
- 3.2. *Підготуйте захисну промову та створіть аудіо запис для подальшого риторичного аналізу перед аудиторією.*

4) *Модельне судове засідання, риторичний аналіз заходу.*

Література: 4, 6, 7, 23-25, 35, 39.

3. Самостійна робота здобувачів вищої освіти

Самостійна робота сприяє кращому засвоєнню здобувачами вищої освіти матеріалу з ОК «Юридична риторика» та формуванню навичок та вмінь отримувати додаткові знання.

Форми самостійної роботи:

- доопрацювання матеріалів лекцій та опрацювання літератури, яку запропоновано до вивчення по темах;
- підготовка до практичних (семінарських) занять, виконання завдань по темах занять;
- підготовка письмових відповідей на питання для самопідготовки;
- робота в інформаційних мережах;
- вибір теми, розробка плану та написання наукової роботи;
- самостійне вивчення та складання конспектів по темах, що виносяться на самостійне вивчення.

Результативність самостійної роботи виявляється під час обговорення промов, доповідей, захисту наукових робіт, рефератів, поточного модульного контролю знань, перевірки письмових відповідей та підсумкового оцінювання успішності здобувачів вищої освіти.

Перелік тем для наукових досліджень

№	Назва теми
1	Особливості риторики в різних правових системах
2	Ораторське мистецтво в судових дебатах
3	Маніпулювання в юриспруденції: психолого-правовий
4	Роль комунікативних здібностей у роботі медіатора
5	Проблемні аспекти розвитку комунікативних компетентностей майбутніх юристів
6	Основні аспекти мовно-мовленнєвого процесу юриста
7	Роль невербальної комунікації під час судових дебатів
8	Риторична культура юриста
9	Формування риторичної компетентності майбутніх юристів

10	Розвиток комунікативної культури майбутніх юристів
11	Моральні складові адвокатської діяльності
12	Удосконалення комунікативних компетентностей майбутніх юристів під час вивчення спеціально юридичних дисциплін
13	Комунікативна культура – основна складова професійної діяльності адвоката
14	Особливості професійного мовлення прокурора
15	Мистецтво комунікації у промові прокурора

4. Рекомендована література

Базова:

1. Кацавець Р. Ораторське мистецтво : підручник. К., 2023. 238 с.
2. Кацавець Р. Риторика і психологія : навчальний посібник. К., 2024. 234 с.
3. Правова риторика : навчальний посібник для студентів вузів / О. Б. Олійник. К. : Кондор, 2020. 166 с.
4. Рогожкин О. Риторика: загальна, судова, оперативна : підруч. для студ. і курсантів юрид. спец. Вид. 2-ге, допов. Донецьк : Донецький юридичний інститут МВС України, 2019. 298 с.
5. Судова риторика : навчальний посібник для студентів вузів / В. Молдован. К. : Кондор, 2020. 496 с.
6. Сучасна ділова риторика : навч. посіб. / О. Олійник. К. : Кондор, 2010. 166 с.
7. Шинкарук В., Теслюк В. Риторика та ораторське мистецтво. К., 2021. 320с.
8. Юридична риторика: теорія і практика : навчальний посібник для студентів вузів / О. Олійник, В. Молдован. К. : Кондор, 2020. 213 с.
9. Олійник О. Риторика : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. К., 2022. 170 с.

Допоміжна

10. Акаш А. Надихай своєю мовою. 23 правила сторітелінга від кращих спікерів TED Talks. К., 2019. 98 с.
11. Гаєвий В. Промова прокурора в судових дебатах: лекція. К. : Національна академія прокуратури України., 2023. 32 с.
12. Голуб Н. Риторика у вищій школі : монографія. Національний педагогічний ун-т ім. Михайла Драгоманова. Черкаси : Брама-Україна, 2008. 400с.
13. Захарчин Г. Винничук Р. Управління конфліктами. Л., 2019. 265 с.
14. Кацавець Р. Підготовка майбутніх юристів : навч. посіб. Київ : Алерта, 2023. 178 с.
15. Кацавець Р. Культура судової промови державного обвинувача. *Юриспруденція: теорія і практика*. 2022. №3. С.53–59.
16. Коваленко С. Сучасна риторика : навч.-практ. посіб. Т. : Мандрівець, 2007. 184 с.
17. Ковалів Б. Мистецтво слова. К., 2022. 114 с.
18. Красницька О. Лідерство та риторика у професійній діяльності офіцера. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Вип.28. Т.2, 2020. С.181–187.
19. Красницька О. Мотиваційна промова командира як засіб формування психічної стійкості військовослужбовців та спонукання до ді. *Військова освіта* : зб. наук. пр. НУОУ. 2022. № 1 (45). С.123–135.
20. Куньч З. Українська риторика: історія становлення і розвитку : навч. посіб. Нац. ун-т «Львів. політехніка». Л. : Вид-во Львів. політехніки, 2019. 248 с.
21. Нищета В. Риторика та ораторське мистецтво. К., 2022. 220 с.
22. Олійник О. Б. Прокурорська риторика: різновиди та структура. *Юриспруденція: теорія та практика*. 2008. № 7. С.2–8.
23. Олійник О. Риторика прокурора у судових дебатах. Обвинувальна промова. *Юриспруденція: теорія та практика*. 2009. № 12. С.2–8.

24. Олійник О. Юридична риторика як теоретична і прикладна наука: реалії та перспективи розвитку. *Право України*. 2010. № 11. С.229–233.

25. Савочка А. Виступай як кращі. 42 техніки ораторського мистецтва від перших спікерів світу. К., 2021. 288 с.

26. Сковронська І. Етос, логос, пафос як базові модуси судової риторики античних часів. *Національний юридичний журнал: теорія і практика*. 2023. №1. С.29–32.

27. Сухонос В., Звірко О. Мистецтво обвинувачувальної промови прокурора *Вісник національної академії прокуратури*. 2022. № 3. С.38–42.

28. Теслюк В. Основи красномовства : навальний посібник. К., 2021. 282 с.

29. Ясинок М., Ясинок Д. Судові дебати: право, психологія, риторика : науково-практичний посібник, Л., 2023. 176 с.

30. Якимчук М., Шнайдер А. Складові успішного виступу оратора. Актуальні проблеми розвитку сучасного права : колективна монографія за заг. ред. В. І. Цимбалюка Львів : «Новий Світ-2000», 2020. 220 с. С.89–95.

Інформаційні ресурси

31. Мацько Л., Мацько О. Риторика. URL: <https://pidruchniki.com/19991130/ritorika/ritorika>

32. Міхалкіна Н. Риторика. URL: <https://stud.com.ua/65415/ritorika/ritorika>

33. Риторика загальна та судова : навч. посіб. / С. Абрамович, В. Молдован, М. Чикарькова. URL: <https://lawbook.online/page/ritorika / ist/ist-23--idz-ax296.html>

34. Судові промови адвокатів України: / Редкол.: В. Медведчук (голова) та інші. К. : Ред. журн. «Адвокат», 2000. (Сер. «Адвокатура України»). Кн. 1. 216 с. URL: http://shron2.chtyvo.org. ua/Zbirka/Sudovi_promovy_advokativ_Ukrainy.pdf

35. Якимчук М., Багатко А., Бачук В. Особливості розвитку комунікативних компетентностей майбутніх юристів. *Часопис*

НаУОА. Серія «Право». № 1. (21). 2020. URL: <https://lj.oa.edu.ua/archives/%E2%84%961212020>

36. Якимчук М., Шнайдер А. Комуникативна компетентність як складова професійної діяльності працівника поліції. *Часопис НаУОА. Серія «Право»*. № 2. (22). 2020. URL: <https://lj.oa.edu.ua/archives/%E2%84%962222020>

37. Якимчук М., Багатко А. Роль невербальної комунікації у професійній діяльності адвоката. *Прикарпатський юридичний вісник* № 5, 2020. С.31–35. URL: http://www.pjv.nuoua.od.ua/v5_2020/7.pdf

38. Якимчук М., Киричук Б. Культура мовлення як засіб розвитку комуникативних компетентностей юриста. *Часопис НаУОА. Серія «Право»*. № 1. (23). 2021. URL: <https://lj.oa.edu.ua/articles/2021/n1/21kbskky.pdf>

39. Якимчук М. Формування комуникативної культури правника. The 3 rd International scientific and practical conference «*Modern scientific research: achievements, innovations and development prospects*» (August 29-31, 2021) MDPC Publishing, Berlin, Germany. 2021. 403 p. Pp. 400–403. URL: <https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2021/09/MODERN-SCIENTIFIC-RESEARCH-ACHIEVEMENTS-INNOVATIONS...-29-31.08.21.pdf>